

## بررسی چگونگی سیاست‌گذاری‌ها در فضای شهری (مورد مطالعه: شهر تهران)

حسن کامران دستجردی\* - دانشیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۲۰

### چکیده

بررسی فضای شهر و چگونگی سیاست‌گذاری‌ها در فضای شهری یکی از موضوعات مورد بحث و بررسی در جغرافیای سیاسی است. در صورتی که، بدون توجه به چارچوب فضایی و قلمرو جغرافیایی شهر، سیاست‌گذاری‌ها انجام گیرد، عدم تطابق بین سیاست‌ها و فضای شهر مشکلاتی پدید می‌آورد که جبران آن‌ها خسارت‌های بسیار زیادی ایجاد می‌کند. بنابراین، یکی از حوزه‌هایی که امروزه جغرافی‌دانان سیاسی را موظف ساخته تا به آن بپردازند موضوع چگونگی سیاست‌گذاری و مدیریت فضای سیاسی شهر با زیر بنای جغرافیایی است. در تهران، به‌عنوان پایتخت سیاسی ایران، برای سازمان‌دهی سیاسی فضای شهر باید از آرای جغرافی‌دانان، به‌ویژه جغرافی‌دانان سیاسی، برای به‌کرد عملکردها استفاده کرد. هر نوع پروژه و طرح در راستای توسعه و مدیریت سیاسی فضای شهر تهران بدون همکاری و همیاری جغرافیا امکان‌پذیر نیست. چون که همه پروژه‌ها و طرح‌ها در قالب و ظرف مکانی و فضایی از حالت بالقوه به حالت بالفعل درمی‌آیند و تجربه نشان می‌دهد هر طرحی که بدون حضور و نظرخواهی جغرافیا تدوین و اجرا شده است با مشکلاتی عدیده به‌ویژه مشکلات زمین‌ساختی و اقلیم‌شناسی و عدم کارایی مکانی مواجه شده است. مقاله بنیادی حاضر، با روش توصیفی-تحلیلی، درصدد بیان این مسئله است که برای سامان‌دهی و توسعه شهر تهران باید سیاست‌گذاری‌ها در راستای شرایط و امکانات جغرافیایی به‌ویژه پتانسیل‌های فضایی انجام گیرد. در این زمینه، بر دولت محلی به‌عنوان نماد جغرافیایی و ایجاد امنیت به‌عنوان عنصری سیاسی در فضای شهر تهران تأکید شده است.

کلیدواژه‌ها: تهران، جغرافیا، شهر، فضای سیاسی، مدیریت.

## مقدمه

شهرها نظام‌های اجتماعی- فضایی‌اند که ابعاد مختلف طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و نهادی دارند. در این میان، بُعد سیاسی و نهادی به دلیل داشتن قدرت و سازوکار کنترل دیگر ابعاد حیاتی شهر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از این رو، پیامد، مناسبات سیاسی، و قدرت در توسعه فضایی شهر و مسائل شهری از این مناسبات در کانون پژوهش‌های جغرافیای سیاسی بوده است. فضای شهر بازتابی از مدیریت سیاسی فضا در عرصه‌های خرد و کلان است (کاویانی راد و عزیز، ۱۳۹۰: ۱۶۷).

امروزه، سیاست‌گذاری در کلان‌شهرها، به‌ویژه پایتخت کشورها، با مشکلات عدیده‌ای روبه‌روست. با این حال، برخی کشورها توانسته‌اند مشکلات طبیعی و انسانی موجود در سرزمین خود، به‌خصوص در فضای شهری، را مدیریت کنند و به‌نظر می‌آید در این کشورها مدیران و مسئولان شهری به یک مقوله اساسی توجه ویژه نشان داده‌اند که همانا توجه به جغرافیا و جغرافیای سیاسی است. در دهه‌های اخیر تلاش‌های جغرافیایی در فضای سیاسی شهرها و رفع تهدیدات محیطی در برنامه‌ریزی‌ها را جغرافیای سیاسی شهر نام نهاده‌اند که در صورت توجه خاص به این رشته و با همکاری جغرافی‌دانان در عرصه برنامه‌های کلان‌شهری بسیاری از مشکلات مادرشهرهای جهان حل خواهد شد.

تهران، به‌عنوان پایتخت کشور ایران، دچار یک رشته نابسامانی‌هایی شده است که برای رفع آن‌ها باید از متخصصان رشته‌های مختلف کمک گرفت. اما در این میان یک نگاه ویژه به جغرافی‌دان وجود دارد که نقش مهمی در تدوین و اجرای برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌ها در فضای شهر تهران دارد. در این مقاله با تأکید بر بُعد سیاسی فضای شهر تهران سعی بر آن خواهد شد که به برخی مشکلات و راهکارهای اساسی در مدیریت سیاسی شهر تهران اشاره شود؛ با امید آنکه مسیری در سامان‌دهی پایتخت هموار گردد.

## روش تحقیق

این مقاله از نوع تحقیقات بنیادی و نظری است. منابع مورد استفاده در آن مشتمل بر متون اسنادی و کتابخانه‌ای و تحلیل‌های استنباطی است و در قالب روش توصیفی- تحلیلی تنظیم شده است.

## مبانی نظری

### مطالعه آمایش سرزمین در شهر

آمایش سرزمین، به‌عنوان فرایند دیدگاه‌سازی درازمدت توسعه، به ارزیابی و پردازش بخش‌های عمده‌ای از این دیدگاه که قابلیت تجسم عینی دارند می‌پردازد تا بتواند تصویری مطلوب از چشم‌انداز آینده سرزمین تحت تأثیر دیدگاهی منتخب ارائه نماید. این تصویر، به‌منزله مرجعی از اهداف هماهنگ‌شده، راهنمای تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان برای معرفی مجموعه‌ای از اقدامات، اعم از اصلاحات، تجدید ساختارها، و نوآوری‌ها در عرصه‌های مختلف خواهد بود که گذار از وضع موجود به وضع مطلوب را ممکن خواهد ساخت. اهمیت این موضوع در آینده توسعه کشورها بسیار زیاد است (حسینی، ۱۳۹۷: ۳۸۷).

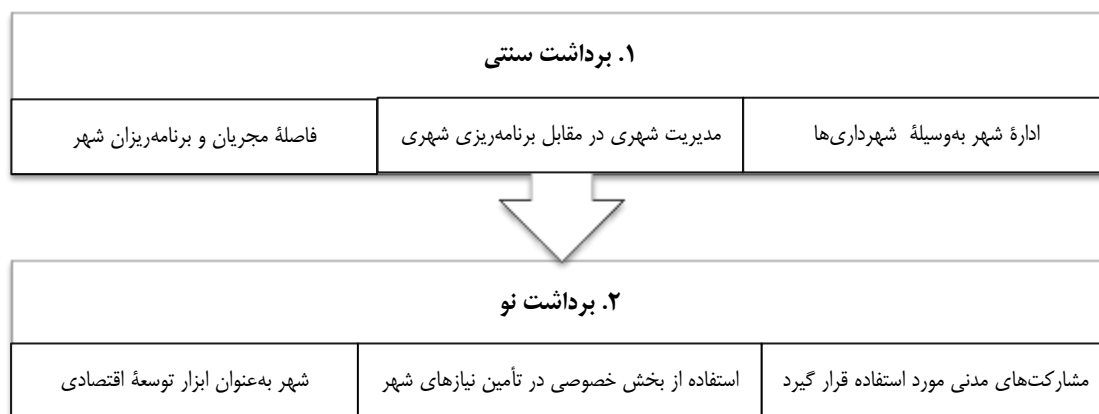
همچنین، آمایش سرزمین پیش از آنکه امری است مختص متخصصان، در حیطه سیاست قرار دارد. درواقع، سیاست و به عبارتی دولت، به‌عنوان متصدی امور عمومی کشور، تصمیم می‌گیرد و آمایش را اجرا می‌کند. این امر منوط به عملکرد بازنمایی‌های شخصیت‌های گوناگون سیاسی (مقامات عالی‌رتبه یا منتخبان ملت) است که آمایش را در چارچوب ایدئولوژیکی و با استفاده از ابزاری که قدرت سیاسی در اختیار آن‌ها قرار داده است عملی می‌نمایند. برای تحقق آمایش

سرزمین، قدرت سیاسی باید ابزار ضروری آن را در اختیار داشته باشد که مهم‌ترین آن تسلط بر زمین است. همچنین، آمایش سرزمین باید قابلیت جذب کردن نیروهای متخصص به سوی قدرت سیاسی را داشته باشد تا این نیروها بر اساس اختیارات تعریف‌شده به قدرت سیاسی خدمت کنند. به علاوه، نقش حکومت به‌عنوان یک ضرورت مثبت باید مجاز شمرده شود و از جانب اکثریت جمعیت به رسمیت شناخته شود. در کشورهایی که دستگاه حکومتی از زمانی طولانی وجود دارد، سیاست آمایش از قدمت زیادی برخوردار است. حتی اگر به این موضوع به صورتی که اکنون طرح است پرداخته نشده باشد (حسینی، ۱۳۹۸).

### مدیریت و برنامه‌ریزی در فضای شهر

برای درک مفهوم مدیریت شهری می‌توان آن را به یک نظام تشبیه کرد. بنابراین، مدیریت شهری ترکیبی از اجزا و بخش‌های مختلف یک مجموعه است که به یکدیگر وابسته و دارای روابط متقابل و دارای هدف خاصی‌اند و برای رسیدن به این هدف اجزا با هم همکاری می‌کنند. مدیریت شهری نیز از بخش‌هایی تشکیل شده، مانند معاونت‌ها، سازمان‌ها، یا اداره‌های وابسته که با یکدیگر در ارتباط متقابل‌اند. همچنین، نظام مدیریت شهری از نظر رده‌بندی نظام‌ها در رده نظام‌های اجتماعی قرار می‌گیرد. زیرا متشکل از تعداد زیادی افراد و دارای ساخت سلسله‌مراتبی و تقسیم کار دقیق است (مزینی، ۱۳۷۸: ۱۰).

به‌زعم نگارنده، در یک تعریف کوتاه و جامع، مدیریت و برنامه‌ریزی شهری عبارت است از: تدوین درست و اجرای به‌موقع سیاست در فضای شهر برای ایجاد امنیت شهروندان. به‌طور کلی، در مفهوم مدیریت دو برداشت وجود دارد که در شکل ۱ به آن‌ها اشاره خواهد شد:

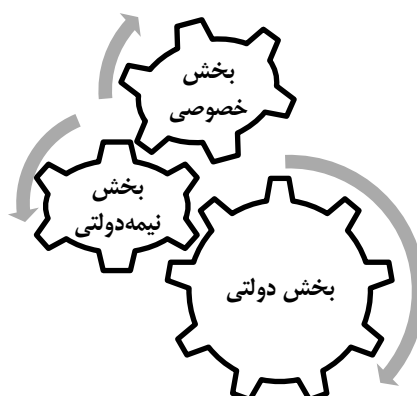


شکل ۱. مفهوم مدیریت در دو برداشت

بنابراین، رهیافت‌های مشکلات شهری تا حد زیادی به مدیریت کارآمد شهری بستگی دارد و چگونگی واکنش در برابر مشکلات و رسیدگی به آن‌ها و حل‌شدن یا نشدن مشکلات به سیاست‌های به‌کارگرفته‌شده توسط مدیران شهری وابسته است.

### مدیران شهری

در ایران سازمان‌های اداره‌کننده امور شهری یا سازمان‌هایی که به نحوی در اداره این امور دخالت دارند عبارت‌اند از:



### سازمان‌های مدیریتی و سیاست‌گذار

در این بخش به برخی وظایف سازمان‌های سیاست‌گذار در شهر پرداخته شده است. در عین حال، به وظایف برخی سازمان‌ها که باید در امور شهری و در عرصه سیاست‌گذاری‌ها دخیل باشند و به آن‌ها کمتر توجه شده اشاره‌هایی می‌شود.



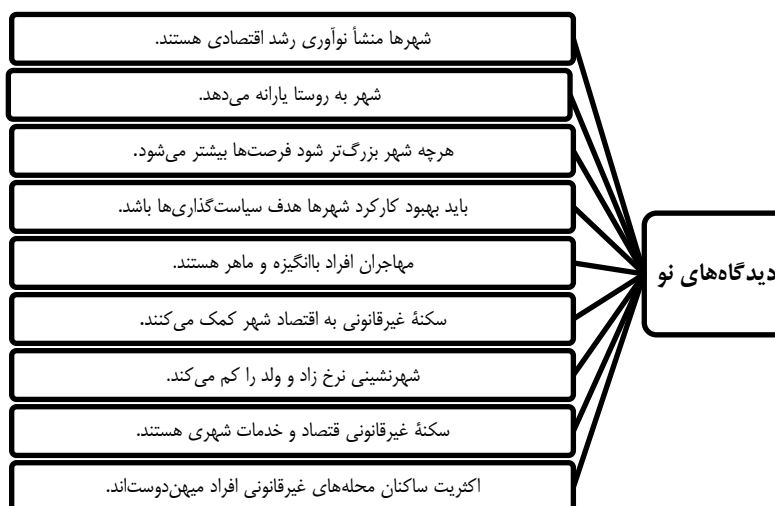
شکل ۲. مدیران شهری (ترسیم: نگارنده)

### دیدگاه‌های کهنه و نو دربارهٔ سیاست‌گذاری‌های شهری

دربارهٔ کارایی و وضعیت شهرها و سیاست‌گذاری‌های مربوط به آن‌ها دیدگاه‌ها و فرضیات مختلفی وجود دارد. این دیدگاه‌ها خود به دو دستهٔ نو و کهنه تقسیم می‌شوند (کارگر، ۱۳۸۴: ۱۵) که برای آشنایی با آرا و ایدئولوژی حاکم در هر کدام از این دیدگاه‌ها به‌طور اجمالی به بیان آرای آن‌ها می‌پردازیم. در شکل ۳، محورهای اصلی در دیدگاه‌های کهنه و در شکل ۴ محورهای اصلی در دیدگاه‌های نو بیان شده است.



شکل ۳. دیدگاه‌های کهنه دربارهٔ سیاست‌گذاری‌های شهری



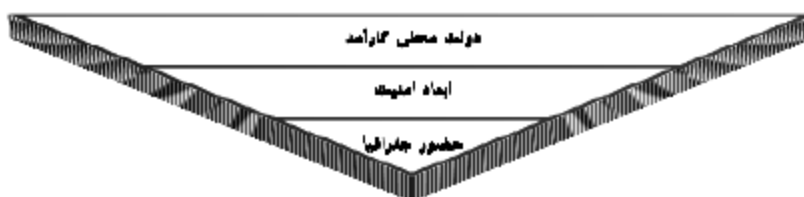
شکل ۴. دیدگاه‌های نو دربارهٔ سیاست‌گذاری‌های شهری

با توجه به مطالبی که در این بخش، یعنی چارچوب نظری بیان شده، در ادامه سعی بر آن خواهد شد تا به چگونگی ایجاد و اجرای سیاست‌های شهری با تکیه بر مدیریت مناسب و بر محور ایجاد امنیت شهری پرداخته شود.

## یافته‌های تحقیق

### چگونگی مدیریت فضای سیاسی شهر تهران

محیط زیست تهران، به‌عنوان یک کلان‌شهر بزرگ، دارای فرصت‌ها و چالش‌هایی است که در صورت برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح و کارآمد بسیاری از معایب رفع می‌شود و درصد بالایی از پتانسیل‌ها و فرصت‌ها راه خود را به فضای عملی باز می‌کنند و پایتخت را به یک نقطه سیاسی مهم در دنیا تبدیل می‌کنند. پیچیده‌تر شدن روزافزون روابط افراد در جوامع مدرن موجب پدیدآمدن مسائل و مشکلاتی در زیست اجتماعی به‌ویژه در پایتخت کشورها شده است. از دیگر سو، تغییرات به‌وجودآمده در ساختار و چارچوب اجتماعی و نحوه صورت‌بندی در انجام و نظم اجتماعی جدید راه‌حل مسائل و مشکلات را چندوجهی و متکثر کرده است. سیاست‌گذاران و کارگزاران مربوطه مبتنی بر این وضعیت و بسته به چارچوب سیاسی و اجتماعی و امکانات موجود راهبردها و اقدامات مختلف را برای ایجاد و حفظ امنیت (سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، و زیست‌محیطی) و همچنین پیشگیری از وقوع آسیب‌ها در پیش گرفته‌اند. در اینجا ارائه مطالبی درباره ایجاد دولت محلی کارآمد در شهر تهران و همچنین توضیحاتی پیرامون راه‌های ایجاد امنیت در فضای شهر تهران برای آرامش شهروندان حائز اهمیت است. چون در شهر پایتخت اگر به موارد زیر توجه شود، سه پایه سامان‌دهی شکل خواهد گرفت:



شکل ۵. سه پایه سامان‌دهی پایتخت

درواقع، مدیریت فضای سیاسی شهر یعنی با کمک سازمان‌های محلی در یک محل (منطقه، ناحیه، یک محدوده جغرافیایی) و با همکاری شهروندان امنیت مادی و معنوی ایجاد شود و در این میان عنصر جغرافیا (رابطه فضا و انسان) نقش کلیدی دارد. یعنی بدون حضور جغرافیا و شاخصه‌های جغرافیایی سیاست‌گذاری‌ها مطابق با فضا و هماهنگ با موقعیت مکانی عمل نمی‌کنند و در نتیجه چگونگی سیاست‌گذاری در فضا اعمال نظر جغرافیا را می‌طلبد؛ هم در زمینه طبیعی هم در زمینه انسانی.

همان‌طور که در چکیده ذکر شد، این مقاله درصدد بیان این مسئله است که برای سامان‌دهی و توسعه شهر تهران باید سیاست‌گذاری‌ها در راستای شرایط و امکانات جغرافیایی به‌ویژه پتانسیل‌های فضایی صورت گیرد. امروزه، اداره امور شهری نسبت به گذشته دچار دگرگونی‌های اساسی شده یا باید بشود. چون امکان اداره عمومی با نگرش سنتی به هیچ وجه وجود ندارد. در رأس این دگرگونی‌ها، تحول در شیوه سازمان‌دهی مدیریت عمومی (شهری و محله‌ها) است. با توجه به گستردگی، پیچیدگی، و تنوع وظایف حکومت‌ها، تمرکز اختیارات در وزارتخانه‌ها و کارگزاران ارشد مدیریت دولتی، دستیابی به اهداف توسعه را با مشکل مواجه می‌کند. تمرکززدایی و انتقال قدرت بر واگذاری اختیار در بُعد جغرافیایی اشاره دارد و به معنی واگذاری اختیار از شعبات مرکزی به شعبات فرعی است (مقیم، ۱۳۹۴: ۸۱).

بنابراین، در سامان‌دهی فضای سیاسی شهر تهران اشاره به حدود و اختیارات دولت محلی، که در راستای توزیع فضایی قدرت عمل می‌کند، ضروری به نظر می‌رسد. در اینجا به اجمال در رابطه با دولت محلی، که در قالب واژه جغرافیایی مفهوم‌سازی می‌شود (مقیمی، ۱۳۹۴: ۱۱۱)، و چگونگی ایجاد امنیت، به‌ویژه امنیت زیست‌محیطی که برنامه‌های چند سال اخیر شهر تهران را به خود اختصاص داده است، ولی اعمال سیاست‌گذاری‌ها در فضا و اجرای برنامه‌ها با موفقیت مطلق مواجه نشده‌اند، مطالبی شرح داده می‌شود.

### دولت محلی به مثابه نماد جغرافیایی در مدیریت تهران

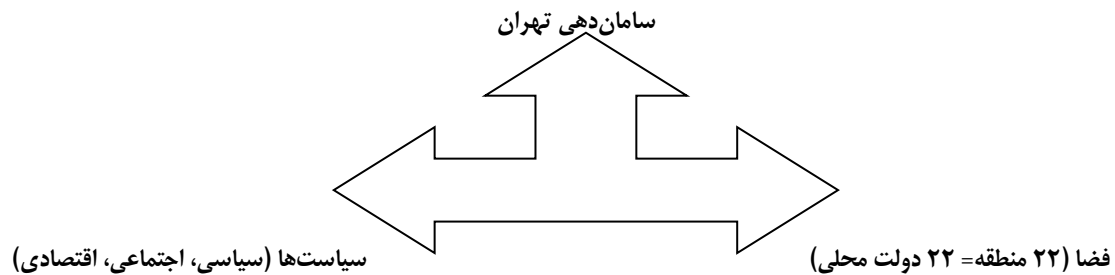
در هر واحد جغرافیایی امور چندسطحی وجود دارد:

۱. امور ذاتاً محلی که به‌طور مستقیم به سرنوشت و منافع مردم محلی مربوط می‌شود؛
  ۲. امور ذاتاً ملی که به منافع و مصالح همه شهرمندان یک کشور مربوط می‌شود؛
  ۳. امور ذاتاً بین‌المللی که به منافع جمعی انبای بشر یا ملت‌ها و بخشی از انسان‌های روی زمین مربوط می‌شود.
- برخی فعال‌شدن نیروهای محلی و رهبران محلی را ناشی از فرایند جهانی‌شدن می‌دانند و آن را «محلی‌گرایی جدید» می‌نامند (جونز، ۲۰۰۱: ۱۰). مفاهیم و نظریه‌های محلی‌گرایی، دانش محلی، برنامه‌ریزی محله‌مبنا، مشارکت شهروندی و صدور و اجرای حکم بر اساس کوچک‌ترین واحد فضایی (محله) همگی بر محلی‌گرایی و دادن امتیازات بیشتر به دولت محلی تأکید می‌کند (ویسی، ۱۳۹۲: ۵۷).

مدیریت در فضای شهر تهران بر اساس سه مورد متغیر است:

۱. نظام اداره امور کشور؛
  ۲. تقسیمات کشوری؛
  ۳. الگوها و مدل‌های حاکم بر مدیریت شهری.
- با توجه به اینکه نظام اداره‌کننده در ایران یک نظام متمرکز است و دولت محلی (شهرداری و شورای اسلامی) از اختیارات نسبی برخوردار است، یکی از راه‌هایی که می‌تواند در سامان‌دهی پایتخت حائز اهمیت باشد دادن اختیارات بیشتر و بودجه به دولت محلی است تا با شناسایی مشکلات محل سعی کند آن‌ها را حل کند. سیمای دولت محلی بیانگر بُعد جغرافیایی آن است؛ قلمروی که سکونتگاه افراد خاص است. نقش دولت محلی این است که به بررسی مجموعه‌ای از مشکلات و نیازهای موجود در محل با توجه به ویژگی‌های جمعیتی و فیزیکی محل پردازد و آن‌ها را مدیریت کند. مجموعه‌های متنوع دیدگاه‌های محلی به تنوع و گوناگونی در شرایط، نیازها، و مشکلات محلی منجر خواهد شد. تنوع محلی نقش سیاست را الزامی می‌سازد؛ به طوری که مردم افرادی را انتخاب کنند تا بتوانند نیازها و احساسات آن‌ها را در سطح تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری در چارچوب فضایی آن‌ها ارائه نمایند. بنابراین، مفهوم عدم تمرکز از طریق دولت محلی دارای مفاهیم ضمنی «جغرافیایی، سیاسی، و مدیریتی» متبلور می‌شود.

در تهران با مناطق ۲۲گانه مواجهیم. هر منطقه نمود یک دولت محلی ویژه است. بنابراین، ۲۲ دولت محلی متفاوت در تهران وجود دارد. تفاوت دولت‌های محلی ناشی از تفاوت‌های جغرافیایی، اجتماعی، اقتصادی، و سیاسی محل (منطقه) است. پس نوع سیاست‌گذاری‌ها در محل تابعی از ویژگی‌های قلمرو دولت محلی است. پس برای مدیریت فضای شهر تهران باید به الگوی زیر توجه داشت:



اندازه قلمرو دولت‌های محلی در تهران باید با توجه به سه عنصر جمعیت، اقتصاد، و فرهنگ باشد. در نتیجه باید طوری اندازه دولت تعیین شود که یک نوع یکنواختی در رابطه با سه عنصر ذکر شده به وجود آید. اگر حوزه عملیاتی دولت محلی محدود باشد، ممکن است به ایجاد هدف مشترک و همکاری بین شهروندان و سیاستمداران کمک کند، ولی از یک طرف هم ممکن است نزدیکی کارگزاران و سیاستمداران با مردم آزادی عمل آن‌ها را تحت فشارهای سیاسی و محلی محدود نماید. به همین دلیل شاید این‌طور احساس شود حوزه‌های وسیع‌تر مطلوب‌ترند، زیرا بر این مشکل غلبه می‌کنند. ولی از آنجا که در حوزه‌های وسیع تراکم جمعیتی نیز کم است، از نظر اقتصادی به توسعه نیافتگی یا کندی در امر توسعه منجر می‌شود و حفظ چنین قلمروی غیراقتصادی است. از این رو، یک نگرش «متعادل» در این زمینه به کارایی و صرفه‌جویی اقتصادی منجر خواهد شد (اکبر علی خان، ۱۹۸۲: ۱۰).

در قالب تعریف نظام محلی اداره امور در محلی، شهرداری‌ها، و شوراهای پایه و اساس این نظام تلقی شده و در اداره امور محلی از استقلال نسبی برخوردارند. ولی این استقلال تا جایی پیش می‌رود که ناقض قوانین اساسی و سایر قوانین کشور نباشد. آن‌ها برای تأمین منابع خود بیشتر بر درآمدهای محلی متکی‌اند و کمتر از منابع ملی بهره می‌جویند. ولی دولت و حکومت مرکزی خود را به پشتیبانی و حمایت از واحدهای محلی ملزم می‌دانند. این مهم در کشورهای دارای سیستم حکومتی غیرمتمرکز بیشتر خود را نشان می‌دهد. به این دلیل که واحدهای محلی نماینده دولت مرکزی نیز بوده و خدمات حکومت مرکزی به واسطه حضور آن‌ها در سطح محلی به شهروندان ارائه می‌شود (سعیدی رضوانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۴۰).

### رکن مقننه یا قانون‌گذاری شهر تهران

رکن قانون‌گذاری یا مقننه در سطح محلی در قالب تشکیلات منتخب مردمی به صورت شورایی در سطح شهر، منطقه شهری، و شورای کلان‌شهری متشکل از اعضای شورا با تعدادی که معمولاً بر حسب تعداد جمعیت شهرها متغیر است تعریف و سازمان‌دهی شده تا تصمیم‌گیری در مورد ابعاد مختلف مدیریت شهری را به بهترین نحو و مبتنی بر اصل نمایندگی و استقرار دموکراسی محلی به انجام رساند. این شوراها برای راهنمایی و اداره امور دارای کمیته‌های تخصصی و فنی برای بررسی و ارائه مشورت به صحن شورا می‌باشند که در قالب وظایف و کارکردهای مدیریت شهری سازمان‌دهی و تشکیل می‌شوند. پنج نقش عمده برای شوراها وجود دارد:

۱. تدارک خدمات؛ ۲. نقش نظارتی و تنظیمی؛ ۳. نقش منعقدکننده قراردادها؛ ۴. نقش حکومتی (واحد حکومتی)؛ ۵. نقش نمایندگی (فنیویک، ۱۹۹۵).

در تعیین اندازه شورا در شهر تهران، در بیشتر اوقات از توزیع جغرافیایی استفاده می‌شود. اما بعضی محلات دارای اقوام نامتجانس و ناهمگون و گروه‌های زبانی متنوع‌اند که باید به آن‌ها توجه شود. بنابراین، علاوه بر توزیع جغرافیایی، تاریخ و سنت در اندازه شورا حائز اهمیت است (مقیم، ۱۳۹۴: ۱۸۶).



### رکن مجریه یا نهاد اداره‌کننده شهر تهران

ارگان اجرایی و نهاد اداره‌کننده شهر تهران در قالب شهرداری تعریف شده و به ریاست شهردار و تحت نظارت شورای شهر یا کلان‌شهر فعالیت‌های مربوط به تأمین نیازمندی‌های محلی مشترک شهروندان و اداره امور شهر را به‌عهده دارد. شهردار، که در رأس ساختار سازمانی شهرداری قرار دارد، بر فعالیت چندین اداره زیرگروه نظارت دارد و تعدادی از معاونان شهردار در انجام امور اجرایی سازمان به وی کمک می‌کنند. ارتباط متقابل شهردار و شورای شهر و نظارت آن‌ها بر کار یکدیگر نوعی تعادل در مدیریت کلان‌شهرها به‌وجود می‌آورد. رکن اجرایی در برخی از کشورها به وسیله مردم و به صورت مستقیم و در برخی دیگر به وسیله شورای شهر انتخاب می‌شود (ژاپن مستقیم). بر اساس سه معیار جمعیت، درآمد، و موقعیت درجه شهرداری تعیین می‌شود (رجب صلاحی، ۱۳۷۹: ۶۰-۶۷).

### حوزه ارتباط محلی و ملی

به‌طور کلی، از آنجا که هدف از تشکیل دولت‌های محلی برای اداره شهرها و کلان‌شهرها افزایش استقلال در تصمیم‌گیری و مدیریت امور شهری است، قوانین استقلال محلی به‌گونه‌ای تنظیم شده‌اند که حداقل مداخله یا مشارکت دولت مرکزی در اداره امور محلی وجود داشته باشد. به تبع آن، دولت‌های محلی نیز باید کمترین وابستگی مالی و سیاسی را به دولت مرکزی داشته باشند. بر این اساس، دولت محلی یا شهرداری شهر تهران می‌تواند با توجه به استقلال زیادی که در اداره امور مدیریت شهری دارد، خدمات شهری را به بهترین شکل و متناسب با نیازهای شهروندان محلی ارائه کند؛ نیازهایی که ممکن است از یک منطقه یا استان به منطقه یا استان دیگری متفاوت باشد.

### حوزه کارکردی و نقش‌آفرینی

میزان اختیارات و قلمرو نقش‌آفرینی دولت محلی به عوامل زیر بستگی دارد:  
نوع نظام حکومتی؛

فرهنگ سیاسی جامعه<sup>۱</sup> (ویسی، ۱۳۹۲: ۲۲۸-۲۲۹)؛

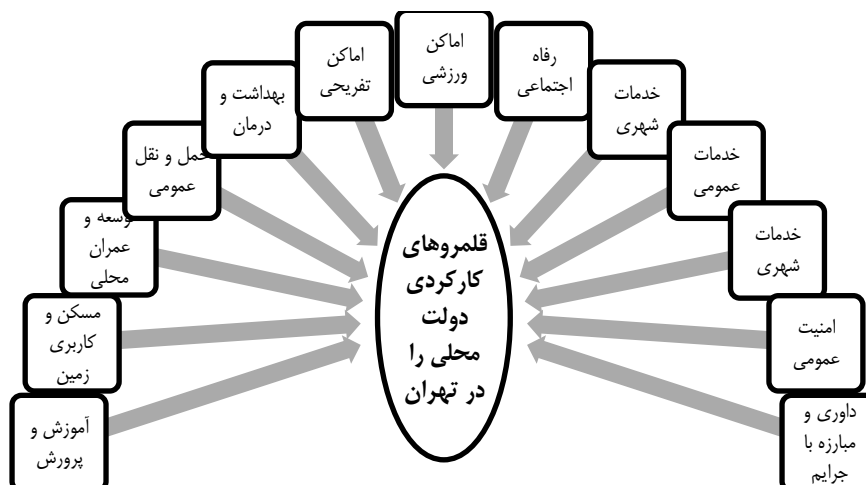
مقتضیات اقتصادی و اجتماعی و اداری دولت؛

بینش سیاسی سیاستمداران و زمامداران حاکم بر جامعه.

بنابراین، می‌توان گفت قلمروهای کارکردی دولت محلی در تهران شامل موارد زیر است:

۱. فدرال، بسیط و ناحیه‌ای

۲. دموکراتیک‌بودن و نبودن



شکل ۶. قلمروهای کارکردی

در نتیجه مطابق رویکرد موضوعی به وظایف شهرداری‌ها (دولت محلی) این اختیارات در ارائه خدمات متنوعی صورت می‌گیرد که به نظر باید برخی از این امور به سازمان‌هایی دیگر در محله‌ها واگذار شود تا هم کار شهرداری سبک شود و به نحو احسن انجام گیرد هم سایر امور در محل به‌طور جزئی‌تر و با مداخله متخصصان انجام گیرد. مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:



شکل ۷. نهادهای محلی پیشنهادی و حیطه عملکردی آن‌ها

همیاری و همکاری بین واحدها (خوبروی پاک، ۱۳۷۷: ۱۱۵-۱۱۶) و محله‌های مختلف و واحدهای موجود در آن‌ها در تهران راهی برای سامان‌دهی فضای سیاسی و رفع مشکلات محله‌ای است، مانند ۱. نابرابری خدمات رفاهی؛ ۲. نابرابری تصمیمات اداری و قانونی. بنابراین، برای پرهیز از عدم تعادل لازم است میان دولت‌های محلی (شهرداری‌ها) هماهنگی و برابری برقرار باشد. از اواخر دهه ۶۰ مسائل مربوط به توزیع، نابرابری، و بی‌عدالتی همواره مورد توجه جغرافیا بوده است (حافظنیا و کاویانی راد، ۱۳۹۳: ۲۳۹) و در قالب مفاهیمی چون مدیریت فضا، عدالت فضایی، تعادل ناحیه‌ای و در نهایت دولت محلی مطرح شده‌اند. این عناوین و موضوعاتی که به چگونگی سیاست‌گذاری و توزیع عوامل سیاست‌گذار در فضای شهر می‌پردازند در بطن جغرافیای سیاسی شهر بررسی می‌شوند.

### سیاست‌های ایجاد امنیت زیست‌محیطی در فضای شهر تهران

هدف از بازگ کردن مطالب این بخش از مقاله مداخله در کار متخصصان محیط زیست نیست، بلکه هدف پیشنهاد سیاست‌هایی برای ایجاد امنیت زیست‌محیطی در فضای شهر تهران به امید رسیدن به سامان‌دهی اساسی است. پژوهش‌های انجام‌گرفته این نکته را آشکار می‌کند که موضوع امنیت در شهر تهران عمدتاً در ذیل حوزه جامعه‌شناسی و زیست‌شناسی مورد توجه بوده است و در این راستا جراثم انسانی و محیطی شهری به‌عنوان عامل اساسی اختلال در امنیت شهر مدنظر قرار گرفته است. بر همین مبنا، بیان شده است که در غالب شهرهای جهان جراثم معمول تهدیدهای جدی برای حیات، تمامیت فردی، و دارایی‌های انسان‌هاست. وقوع بیش از حد این جراثم در پایتخت نه‌فقط با اصول مسلم نظم اجتماعی تعرض دارد، بلکه همراه خود ضایعات سنگین سختی و رنج انسان‌ها، به‌هدر رفتن منابع اقتصادی، سرخوردگی شهروندان، و وخامت کلی در کیفیت زندگی را به ارمغان می‌آورد (بواندیا، ۱۳۸۰: ۱۱۹).

حال باید نظر به این موضوع مهم داشت که امنیت در چه سطوحی باید در تهران فراهم شود تا شهروندان احساس راحتی کنند و عوامل سامان‌دهی پایتخت شکل گیرد و محورهای نظم و پایداری در تهران دارای زیرساخت‌های استوار گردد. در این راستا باید به دو جنبه مهم امنیت در تهران توجه داشت:

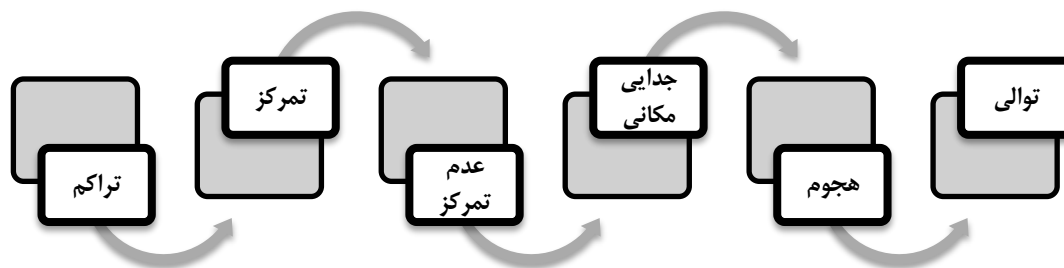
۱. شهر تهران به‌مثابه یک موقعیت زیستی که دربردارنده حجم مترامی از افراد گوناگون است و در صورتی قادر به ایفای کارکردهای ویژه خود خواهد شد که امنیت در نزد ساکنان آن در حد قابل قبول ارزیابی گردد.

۲. با توجه به شهرنشین‌بودن یا شدن اکثریت مردم در سراسر جهان مقوله امنیت در شهر تهران در پیوند با موضوعات کلیدی و عمده‌ای همچون امنیت ملی قرار می‌گیرد و لذا واجد اهمیت می‌شود.

#### شکل ۸. دو جنبه مهم امنیت در نزد شهروندان تهرانی

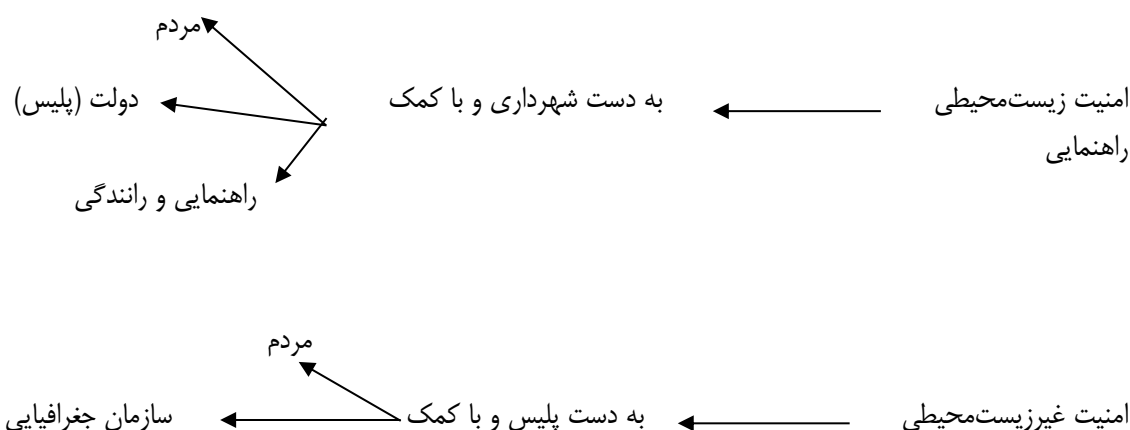
با محوری قلمداد کردن مقوله رقابت، محیط شهری را می‌توان مجموعه‌ای از گروه‌های مختلف انسانی دانست که با هم بر سر نحوه استفاده و به‌کاربردن زمین، مؤسسات، و سازمان‌های اجتماعی در رقابت‌اند، ولی می‌کوشند تا به مؤثرترین شکل از امکانات موجود استفاده کنند. به این ترتیب، می‌توان تهران را محل چالش و تنازع دانست و این خود اهمیت عامل امنیت زیست‌محیطی را برجسته می‌سازد. با نگاهی تاریخی به مبحث شهرنشینی برخی حتی دامنه تنازع را از بُعد اجتماعی فراتر برده و بُعد طبیعی را هم مورد توجه قرار می‌دهند و شهر را تا حدودی کوشش انسان برای آزادسازی

خویش از تسلط طبیعت- که در مراحل اولیه زندگی انسان تعیین کننده وضع سکونت او بود- می‌دانند (ادیبی، ۱۳۵۶: ۷۷). بنابراین، ممکن است به محیط طبیعی ضررهای جبران‌ناپذیری برسانند. پروسه‌های اکولوژیکی مهم در شهرها دارای موارد گوناگون است که در هر مورد امنیت را با فرصت و چالش‌های متعدد روبه‌رو می‌کند که می‌توان به موارد زیر در شکل ۹ اشاره کرد:



شکل ۹. پروسه‌های اکولوژیکی مهم در شهرها

در اینجا توجه به دو بُعد امنیت بسیار مهم است:



## جغرافی دانان

منظور از ایجاد امنیت زیست‌محیطی ایجاد شرایط خوب برای رسیدن به سلامت جسمی و روحی شهروندان تهرانی است. با کمال تأسف، در تهران بسیاری از جنبه‌های بهداشت، که خیلی راحت دست‌یافتنی است، مورد غفلت واقع شده است و این موضوع سلامت افراد را به خطر می‌اندازد و در صورت سرایت‌پذیر بودن بهداشت اجتماعی را دچار مخاطره می‌کند. در این زمینه مسئولان باید به سه نکته کلیدی توجه کنند.

سرویس‌های بهداشتی در سراسر شهر؛

سطح‌های زباله؛

آلودگی هوا و محیط زیست شهر.

در مورد اول: در بسیاری از مکان‌های موجود در شهر اعم از پارک‌ها، مساجد، مترو، ادارات به خصوص بخش دولتی و بیمارستان‌ها و ... سرویس بهداشتی وجود دارد، ولی هیچ اثری از بهداشت در آن دیده نمی‌شود و بعضی وقت‌ها پاتوق

معتادان هم است. اگر شهرداری‌ها یک مسئول فقط ویژه تمیزکردن سرویس‌های بهداشتی انتخاب کنند، بسیاری از بیماری‌هایی که از این طریق به شهروندان منتقل می‌شود از بین می‌رود. به این مورد در بسیاری از اماکن رسیدگی نمی‌شود، چون هنوز به اهمیت این موضوع پی برده نشده که سیاست‌گذاری برای ایجاد فضاهای تمیز چقدر روی امنیت فرد و به موازات آن امنیت اجتماعی و به موازات آن سامان‌دهی شهر تأثیرگذار است.

در مورد دوم: با توجه به اینکه شهرداری‌ها برای این مشکل سرمایه‌گذاری زیادی کرده‌اند، برنامه‌ریزی درست انجام نداده‌اند. چون مکان‌یابی سطل‌های مکانیزه اصلاً در برخی از اماکن شهر مورد توجه قرار نگرفته است. یک شهروند وقتی مجبور باشد مسافت طولانی را طی کند تا پلاستیک زباله را در سطل بیندازد، حتماً از انجام این کار خودداری می‌کند و زباله خود را در گوشه‌ای از خیابان یا کوچه رها می‌کند که عواقب خاص خود را دارد. بنابراین، باید در مکان گذاشتن سطل‌های زباله تجدیدنظر شود. در هر مجتمع باید حداقل نزدیک هر ورودی یک سطل قرار گیرد تا شهروندان سریع زباله خود را در آن قرار دهند. شاید این موضوع ابتدایی به نظر برسد، ولی در صورت رسیدگی به آن ظرف مدت کوتاهی تمیزبودن کوچه‌ها و خیابان‌ها به حد اعلا می‌رسد. همچنین، شهرداری یا نهاد بهداشت محل، که قبلاً به آن اشاره شد، پلاستیک زباله به صورت رایگان در اختیار شهروندان قرار دهد تا زباله‌های خشک و تر را از هم جدا کنند و به فرایند بهداشت و بازیابی هم رسیدگی شود.

اما مورد سوم، که مهم‌ترین موضوع کنونی شهر پایتخت را دربر می‌گیرد، مسئله آلودگی هواست. روزانه چندین نفر کوچک و بزرگ، مرد و زن به وسیله این قاتل بی‌جان جان خود را از دست می‌دهند و متأسفانه مسئولان محترم هنوز راهی اساسی برای مبارزه با این پدیده خطرناک، که منشأ بسیاری از بیماری‌های شهروندان پایتخت شده، پیدا نکرده‌اند. در این راستا، علاوه بر مصاحبه با شهروندان تهرانی و استفاده از دیدگاه‌هایشان، با چند تن از مسئولان راهنمایی و رانندگی مصاحبه‌ای به عمل آمد تا از تجربیات و دیدگاه‌هایشان استفاده شود. در ایران و به ویژه تهران، آلودگی‌های محیط زیست علاوه بر اینکه از راه طبیعی (محصوربودن میان کوه‌ها و بادهای غبارآلود) به وجود می‌آید، از راه انسان‌ساخت هم ایجاد می‌شود که سهم بیشتر آلودگی‌ها را عوامل انسانی دربر دارد. برای مثال، به چند نمونه عمده در شکل ۱۰ اشاره می‌شود.



شکل ۱۰. عوامل آلودگی محیط

از بین عوامل یادشده، سهم تردد خودروها در آلودگی محیط بیشتر از سایر عوامل است. البته، کل آلودگی‌ای که از طریق خودروها ایجاد می‌شود مربوط به رفت‌وآمد وسایل نقلیه در شهر نمی‌شود و بعضی وقت‌ها نوع خودرو، فرسوده‌بودن

آن، و نقص و خرابی اجزای وسایل نقلیه باعث آلودگی محیط می‌شود. به‌ویژه خودروهای مصرفی سوخت‌های فسیلی و فرسوده در محیط شهری تهران عامل اصلی و مهم‌ترین عامل آلودگی هواست. مسائل مربوط به تردد خودروها و تخلفات آن‌ها در تهران مربوط به پلیس راهنمایی و رانندگی است و مسائل مربوط به محیط زیست و جلوگیری از آلودگی آن مربوط به شهرداری‌ها می‌شود. در این دو جمله یک نتیجه مهم نهفته است و آن هم این است که پلیس راهنمایی و رانندگی با کمک شهرداری‌ها باید آلودگی ناشی از خودروها را کنترل کند، اما چون که هر کدام در یک سازمان یا ارگان جدا از هم مشغول به کار هستند، در رابطه با رسیدگی به این هدف یک رشته مشکلات و شکاف‌ها پدید می‌آید. بنابراین، اگر در ایران سازمانی با عنوان «پلیس شهردار» یا «کلانتری محل» در محله‌ها به‌وجود آید که به امور مربوط به آلودگی‌های ناشی از تردد و رفت و آمد خودروها در شهرهای بزرگ بپردازد، تا حد زیادی از مشکلات مربوط به آلودگی هوا و محیط زیست، که به وسیله خودروها پدید می‌آید، حل خواهد شد. علاوه بر آلودگی هوا در شهر تهران، آلودگی آب‌های سطحی را هم می‌توان نام برد که در نتیجه عوامل گوناگونی به‌وجود آمده است که به صورت اجمالی در اینجا به آن اشاره می‌شود، چون روی سلامت جسم و روان و امنیت شهروندان تأثیر بسزایی دارد. امروزه، مدیریت آب در محیط شهری با لحاظ تأمین آب، جمع‌آوری فاضلاب بهداشتی، و به‌کارگیری مجدد آنان در فضای شهری تحت عنوان «چرخه آب شهری» شناخته می‌شود (برتون، ۲۰۰۱).

تحقیقات نشان می‌دهد با افزایش پوشش نفوذناپذیر کیفیت جریان کاهش می‌یابد. مواد تجمع‌کرده بر روی سطوح بر اثر آلودگی هوا، نشت بنزین و گازوئیل، زباله‌های شهری، کودهای حیوانی، ... باعث بالارفتن غلظت آلاینده‌هایی مانند مواد معلق، مواد مغذی (نیترژن و فسفر)، و فلزات سنگین (مثل روی، سرب، کادمیوم، و آهن) در رواناب جاری در محیط‌های شهری می‌شود. انتقال این آلاینده‌ها به منابع پذیرنده مثل رودخانه‌ها، مسیل‌ها، تالاب، و منابع آب زیرزمینی باعث کاهش کیفیت و از دست رفتن این منابع باارزش می‌شود که سهم زیادی در کاهش امنیت جانی شهروندان دارد. اثرهای منفی این آلاینده‌ها در جدول ۱ ارائه شده است. مطالعات متعددی در کشور ایران برای بررسی کیفیت رواناب‌های شهری و به‌ویژه شهر تهران و اثر آن روی امنیت شهر و شهروندان انجام شده است.

جدول ۱. آلاینده‌های رواناب شهری و تأثیرات آن‌ها

آلاینده‌ها	تأثیرات
رسوبات (جامدات معلق و محلول)	کدورت، ازدست‌رفتن زیبایی منطقه، انتقال آلاینده‌ها، نابودکردن ساختارهای بیولوژیک، مختل کردن تنفس و گوارش ارگانسیم‌های آبی، پُر کردن دریاچه‌ها و مخازن
مواد مغذی (نیترژن و فسفر)	شکوفایی جلبک‌ها، تغذیه‌گرایی، بو، کدورت، سمیت آب، کاهش و نوسانات غلظت اکسیژن محلول، ازدست‌رفتن زیبایی منطقه
میکروب‌ها (کلیرم‌ها، ویروس‌ها، ...)	عفونت‌های گوارشی و روده‌ای
مواد آلی	کاهش شدید اکسیژن محلول آب، بو، کشته‌شدن آبزیان
موادسمی (فلزات سنگین، هیدروکربن‌ها، آفت‌کش‌ها، ...)	مسمومیت آبزیان و سایر جانداران، تجمع زیستی در زنجیره غذایی
زباله	ازدست‌رفتن زیبایی منطقه

در شهر تهران، مسائلی مطرح است که بر اساس مطالعات طرح جامع مدیریت آب‌های سطحی تهران فهرست‌وار به شرح زیر ارائه شده است.

کمبود توجهات به مدیریت آب‌های سطحی در فرایند برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهر به‌ویژه در خلال تهیه طرح جامع شهر تهران؛

کمبود و ضعف در بررسی و ارزیابی و ثبت توان طبیعی محیط زیست آبی کلان‌شهر تهران و حواشی آن؛ فقدان مکانیزم‌های روشن و جاافتاده برای همکاری و تشریک مساعی سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط و ذی‌نفع در چارچوب قوانین موجود (به‌ویژه میان وزارت نیرو، وزارت کشور و شهرداری تهران، سازمان محیط زیست، وزارت جهاد کشاورزی و وزارت راه و شهرسازی)؛

اهداف عمده مدیریت آب‌های سطحی در طرح جامع مدیریت آب‌های سطحی شهر تهران بر اساس موارد ذیل استوار شده است:

حفاظت از شهر و ساکنان آن در برابر سیل‌ها و کاهش مشکلات ناشی از آب‌گرفتگی معابر و اماکن؛ کوشش برای احیای چرخه آب در اراضی شهر، مشابه آنچه قبل از شهرسازی و توسعه اراضی شهری وجود داشته است؛

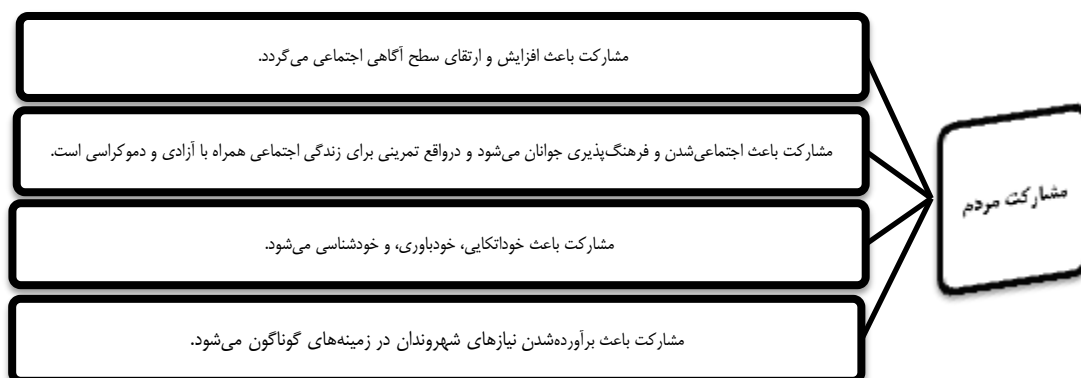
کوشش در جهت حفظ و بهبود کیفیت آب‌های سطحی و زیرزمینی پذیرنده رواناب‌های شهر؛ استفاده مفید از رواناب‌های شهری به جای دفع سریع آن آب‌ها از محدوده اراضی شهری؛ استفاده از امکانات مناسب محلی و روش‌های مدیریت پایدار آب‌های سطحی شهر که خود مستلزم عنایت به جنبه‌های اقتصادی، مقبولیت اجتماعی، و حفاظت محیط زیست است (شرکت مهندسی مشاور مهتاب قدس و پویری، ۱۳۹۰).

اما در آخرین سطح امنیت حفاظت جانی و مالی است که این مهم به دست نیروی انتظامی یا کلانتری محل یا بسیج محل سپرده شده است. گشت‌های موتوری و پاس پیاده در طی سال‌های اخیر در این نوع امنیت بسیار اثرگذار بوده و بسیاری از سرقت‌ها و سوء قصدها به وسیله نیروی انتظامی کاهش یافته است، اما فقط یک پیشنهاد در این بخش برای افزایش رضایت شهروندان قابل بررسی است و آن هم این است که مراحل رسیدگی به شکایات شهروندان در برخی کلانتری‌ها بسیار طولانی شده است؛ شاید دلایل قانع‌کننده خود را داشته باشد، ولی در اثر طولانی‌شدن رسیدگی به شکایات برخی از شهروندان از این نوع امنیت در تهران برخوردار نیستند و تقاضای این مهم را دارند که باید زمان رسیدگی به کار آن‌ها در کلانتری‌ها کوتاه‌تر باشد، چون هر شهروندی درگیر شغل خود است و برای مراجعه به کلانتری و رسیدگی به کار خود زمان زیادی را نمی‌تواند اختصاص دهد.

### بررسی مشارکت شهروندان در سامان‌دهی فضای سیاسی شهر

بهترین راه برای رسیدن به سامان‌دهی در پایتخت بعد از انجام برنامه‌های عملکردی توسط سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی مشارکت شهروندان در امور شهر است تا آن‌ها هم خود را در مشکلات سهیم بدانند و در حل آن تلاش کنند. اصولاً وقتی از مشارکت تعریف به‌عمل می‌آید منظور شرکت فعالانه انسان‌ها در حیطه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، و به‌طور کلی همه ابعاد زندگی خودشان است (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۵۲۱). مشارکت یعنی مداخله و سهیم‌شدن افراد در موقعیت‌های لازم به‌منظور ایجاد، حفظ، و گسترش امنیت اجتماعی در جامعه؛ که از طریق بررسی آرای شخص به صورت موافقت یا مخالفت با گویه‌هایی که در موقعیت‌های خاص و مورد نظر قرار می‌دهند سنجیده می‌شود، مانند موافقت با شهادت‌دادن در مراجع قضایی به‌منظور حفظ امنیت، چگونگی برخورد در زمان اطلاع از وقوع جرم، میزان اقدامات تأمینی برای حفاظت از جان و مال، میزان اطلاع از رویدادها و وقایع امنیتی، میزان آمادگی برای انجام اقدامات تأمینی به‌منظور

گسترش امنیت اجتماعی، میزان همکاری و کمک به ایجاد، حفظ، و گسترش امنیت اجتماعی و غیره (کلاهیچیان، ۱۳۸۲: ۱۳۵). در خصوص اهمیت موضوع مشارکت شهروندان می‌توان به چند مورد از کارکردهای مشارکت اشاره کرد که در شکل زیر نمایان است.



شکل ۱۱. مزایای مشارکت شهروندان

در مجموع، به نظر می‌رسد با مشارکت مردمی نه تنها امنیت عمومی تقویت خواهد شد، که به پایداری آن خواهد انجامید و امنیت فضای شهری نیز مرهون این امر است تا آزادی و استقلال حقیقی شهر محفوظ بماند و در پرتو رهایی از ترس و رهایی از نیاز به دست‌آید. بنابراین، با توجه به نقش کلیدی امنیت و احساس آن در برآورده‌شدن نیازهای انسانی و همچنین با عنایت به کارکردهای مهم مشارکت شهروندان در امور شهر حکومت مرکزی بخشی از امور محل در شهرها را به مردم و در اصل به نمایندگان مردم واگذار کرده است تا امور محل بهتر انجام شود و این امر در شهر با عنوان دولت محلی قرار دارد و در جریان امور صاحب‌نظر است. امنیت در شهر به‌ظاهر آسان است، اما در اصل سخت‌ترین کار در فضای سیاسی تهران ایجاد وجوه امنیت است و از راه‌های گوناگون به این مهم می‌توان دست یافت از جمله:

۱. فرایند درونی کردن ارزش مشارکت از طریق آموزش و ترویج فرهنگ مشارکت؛
۲. فرایند نهادینه‌سازی و کاهش اختلالات اجتماعی از طریق مهار اختلال هنجاری، رابطه‌ای، نمادی؛
۳. فرایند تکوین و تقویت جامعه مدنی از طریق ایجاد تشکل‌ها و انجمن‌های مستقل از دولت (اما زیر نظر آن).

### بهترین راهکارهای مدیریتی<sup>۱</sup> دولت‌های محلی پیشنهادی در سامان‌دهی تهران

برای ایجاد امنیت فردی و اجتماعی شهر و شهروندان تهرانی در راستای مبارزه با آلودگی زیست‌محیطی و تهدیدات انسانی، چند پیشنهاد ارائه می‌شود که البته با زیربنای جغرافیایی مطرح شده است و می‌تواند حالت راهکار به خود بگیرد و آن این است:

طی سال‌های اخیر در تهران ساخت‌وساز ساختمان‌های بلند و غول‌آسا زیاد شده است و در طی این مدت آلودگی (هوا و صوتی) هم زیاد شده است. اگر توجه کنیم، متوجه می‌شویم که ساختمان‌های بلند شاید سیمای شهر را جهان‌شهری



نشان دهد، ولی زیربناها را تخریب می‌کند. خیابان‌ها و کوچه‌های کم‌عرض باعث ایستایی و راکدشدن هوا می‌شوند و در نتیجه هوای آلوده فضای بازی در دست نیست که حرکت کند و به سمت بالا کشیده شود. بنابراین، هوا در جای خود می‌ماند و آلودگی هوا بیشتر می‌شود. ولی در مقایسه با این وضع، در مکان‌هایی که بلندی ساختمان‌ها کم است و فضای باز بیشتری در دست است، آلودگی هوا هم کمتر است، چون هوا فضای کافی برای جابه‌جایی دارد. اما در تهران درست است که تعداد واحدهای ساختمانی زیاد می‌شود، ولی مترژ پایین می‌آید و طول ساختمان بالا می‌رود و مشکلات را بیشتر می‌کند. اگر توجه کنیم، می‌بینیم که در مرکز شهر که تراکم و طول ساختمان‌ها بیشتر است، آلودگی هم نسبت به حومه شهر بیشتر است. بنابراین، باید کاری کرد که این مشکل حل شود. یک راه‌حل این است که شهرداری‌ها در یک پروژه زمانی (برای آزمون) به شهروندان اجازه ساخت (پروانه ساختمان، جواز کسب) ساختمان‌های بیشتر از دوطبقه را ندهند. شاید در ابتدا با سیل اعتراضات مواجه شوند ولی به مرور زمان شهروندان متوجه می‌شوند که ساختمان‌های چندطبقه باعث تراکم بالای جمعیت و افزایش منوکسیدکربن و دی‌اکسیدکربن می‌شوند و خودشان را با این برنامه وفق می‌دهند. مسئولان می‌توانند به آن‌ها پیشنهاد دهند که با خریداری زمین‌های ارزان در حومه شهر و ساخت خانه‌های ویلایی و با طبقات کم از سلامت جانی بیشتری برخوردار شوند. راه دوم این است که شهرداری با قیمتی که مالکان خانه‌های فرسوده پیشنهاد می‌دهند موافقت کنند و بافت‌های فرسوده را به فضای سبز و دریاچه‌های مصنوعی تبدیل کنند. در بسیاری از شهرهای اروپایی با اینکه جمعیت زیاد است، وجود فضاهای سبز و دریاچه‌های کوچک و بزرگ در وسط شهر به تهویه و جنبش هوا کمک می‌کند و بدین گونه با آلودگی هوا مواجه نمی‌شوند.

اما راه‌حل دیگر این است که پلیس راهنمایی و رانندگی در تصمیماتی که در سال‌های قبل اتخاذ کرده و تصویب هم شده است برای جریمه خودروهایی که طرح زوج و فرد را اجرا نمی‌کنند قاطعانه و مصمم قانون را اجرا کند و بحث بخشش در بار اول را کنار بگذارد و حتی با انتقال ماشین به پارکینگ به شهروندان بفهماند که این طرح جدی است تا تخلفات از این قانون کمتر شود. یک برنامه دیگر که پلیس می‌تواند آن را با کمک شهرداری‌ها انجام دهد و آن هم در یک مرحله زمانی طولانی تصویب شود این است که با توجه به مدل خودروها قانون منع ورود به خیابان اجرا شود. البته، به استثنای راننده‌های تاکسی دولتی (نه شخصی) مثلاً در عرض یک هفته در هر روز برخی ماشین‌ها اجازه ورود به خیابان را نداشته باشند و در صورت عدم رعایت قانون، جریمه شوند و خودرو آن‌ها به پارکینگ انتقال یابد.

راه‌حل پیشنهادی دیگر در این تحقیق این است که فرماندهی راهنمایی و رانندگی به سازمان‌هایی که گواهی رانندگی به شهروندان ارائه می‌دهند اعلام کند که به افراد زیر ۲۵ سال گواهی‌نامه تعلق نگیرد. در جامعه ما سن راننده‌شدن خیلی پایین است و این موضوع هم امنیت خود افراد هم امنیت اجتماعی را تهدید می‌کند و دلایل آن هم عبارت است از:

کم‌تجربه‌بودن راننده‌ها با توجه به سن پایین؛

افزایش تعداد راننده‌ها؛

افزایش تعداد خودروها که موجب آلودگی می‌شود.

به‌کارگیری راه‌هایی که باعث تهویه هوا شود و از آلودگی آب‌ها بکاهد، مانند موارد زیر:

**برکه**

مخزن طراحی‌شده برای ته‌نشینی جامدات معلق؛

## تالاب مصنوعی

حوضچه‌های نگه‌داشت کم‌عمقی هستند که با برقراری جریان پایه دائم و همیشگی و استفاده از پوشش گیاهی متراکم از سرعت رواناب کاسته و زمان لازم را برای رسوب‌گذاری، نفوذ، و جذب بیولوژیک به وجود می‌آورند؛

## جوی باغچه<sup>۱</sup>

آبراهه‌های عریض کم‌عمق برای انتقال رواناب هستند که به منظور کمک به حذف رسوب و جامدات معلق گیاه‌کاری شده‌اند. بازده حذف به تراکم و ارتفاع گیاه‌کاری در آبراهه بستگی دارد. شیب کم آن نفوذپذیری را افزایش می‌دهد و بخش قابل توجهی از آلاینده‌ها نیز جذب ذرات و حذف می‌شوند؛

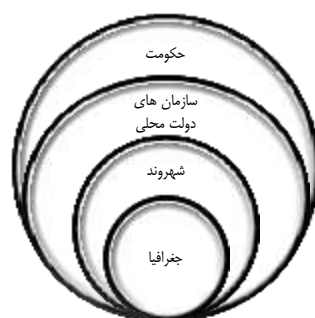
## بام سبز<sup>۲</sup>

سیستمی چندلایه‌ای که سقف یک ساختمان را با پوشش گیاهی پوشانده و با جذب و نگهداری بخشی از باران حجم و پیک رواناب و ابعاد سیستم زهکشی را کاهش داده و با فرایند تبخیر و تعرق و تصفیه موجب بهبود کیفیت آب و هوا و زیبایی شهر می‌شود؛

گذاشتن صافی‌های بزرگ بر سر راه رودخانه‌ها و رواناب‌های شهر در محل تغییر شیب زمین راهی مؤثر است برای جلوگیری از ورود آشغال‌های مضر و پلاستیک‌ها به آب‌های سطحی.

تأسیس و به‌کارگیری سازمان‌ها و افرادی با عنوان پلیس شهردار محلی یا بسیج محل برای رسیدگی به آلودگی‌های ناشی از حمل و نقل و تردد خودروهای درون‌شهری و کاهش خودروهای فرسوده و دارای نقص فنی.

با توجه به مطالب ارائه‌شده در مقاله، برای رسیدن به سامان‌دهی فضای تهران، که بیشتر جنبه سیاسی دارد، باید از روش‌های جغرافیایی یا روش‌هایی که زیربنای جغرافیایی دارد استفاده کرد. در ابعاد گوناگون در شهر تهران یک هرم قدرت وجود دارد که در هر گوشه یک عنصر قرار می‌گیرد.



شکل ۱۲. عناصر سیاست‌زا در فضای شهر تهران

## نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب ارائه‌شده در مقاله، بین سیاست و جغرافیا به‌طور عام و سیاست و فضای شهر به‌طور خاص پیوند وجود دارد. دانش جغرافیا از دیرباز مورد توجه و استفاده زمامداران شهرها بوده است. در قرن اخیر تأسیس انجمن‌ها، مؤسسات

1. Swale

2. Green Roof

مطالعات جغرافیایی و استراتژیکی در پایتخت کشورهای انگلستان، امریکا، آلمان، روسیه، و فرانسه و ... همه بیانگر اهمیت و نقش دانش جغرافیا برای دولت‌ها و حکومت‌ها در پیشبرد اهداف آن‌هاست. بنابراین، جهان‌بینی جغرافیایی در تجزیه و تحلیل مسائل و نیز شناخت ارزش‌ها و اهمیت موقعیت‌ها، فضاها، مکان‌ها، قابلیت‌ها، و به‌طور کلی اسرار ملت خود و ملل دیگر بینشی عمیق و نگرشی جامع به زمامداران می‌دهد.

امور هر سطح در حوزه صلاحیت و مدیریت سازه سیاسی- اداری مربوط به خود قرار می‌گیرد. امور بین‌الملل در صلاحیت نهادهای فراملی و جهانی، امور ملی در صلاحیت دولت ملی، امور فرامحلی در صلاحیت حکومت‌های محلی (استان و ایالات)، و امور محلی در صلاحیت دولت محلی قرار می‌گیرد. آنچه موضوع کارکرد و حوزه عمل دولت محلی است امور ذاتاً محلی در فضای جغرافیایی است که به‌طور مستقیم به سرنوشت مردم و ساکنان آن مربوط می‌شود. امور محلی اموری فرایندی است و شامل مراحل تشخیص، بررسی، تصمیم‌گیری اجرا، نظارت، و بازخورد می‌شود. مدیریت مراحل فرایندی مذکور مستلزم الگوی تعاملی مدیریت و مرکب از مجموعه‌ای از مؤسسات و نهادهای سطح محلی است که یکی از آن‌ها نهاد تشخیص‌دهنده و تصمیم‌گیری است که مردم محلی انتخاب می‌کنند و از آن به نهاد شورا، انجمن، هیئت امناء، و نظایر آن تعبیر می‌شود. این نهاد منتخب مردم محلی بوده و به نیابت از آن‌ها فرایند تشخیص و تصمیم‌گیری درباره امور ذاتاً محلی را که مستقیماً به سرنوشت مردم مربوط می‌شود و نیز نظارت بر کیفیت عملکرد نهادهای محلی را برعهده دارد. دولت محلی در دو سطح کارکرد دارد: در سطح نخست دولت محلی بازیگر تنظیم‌کننده است؛ در حالی که در سطح دو بازیگری است که با بازیگر تنظیم‌کننده اصلی، یعنی دولت مرکزی، تعامل دارد. پس می‌توان گفت دولت‌ها و سازمان‌های محلی و شهرداری شهر تهران توسعه‌یافته با داشتن اختیارات وسیع طیف متنوعی از خدمات و کارکردها را برای شهروندان ارائه می‌دهند و به سامان‌دهی پایتخت کمک زیادی می‌کنند. در بخش دیگر از مقاله به اهمیت موضوع امنیت و چگونگی ایجاد آن در ابعاد زیست‌محیطی و غیره اشاره شد و راهکارهایی برای تحقق آن ذکر شد. چون ایجاد امنیت در فضای سیاسی تهران گامی اساسی در رسیدن به سامان‌دهی آن است.

## منابع

۱. ادیبی، حسین، ۱۳۵۶، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی شهری*، تهران: شبگیر.
۲. ایزدی، حسین، ۱۳۸۴، *امنیت و کنترل اجتماعی*، تهران: همایش امنیت اجتماعی معاونت اجتماعی ناجا.
۳. برژینسکی، زبیگنو، ۱۳۶۹، *در جست‌وجوی امنیت ملی*، ترجمه ابراهیم خلیلی، تهران: نشر سفیر.
۴. بوزان، باری، ۱۳۷۸، *مردم، دولت‌ها، و هراس*، تهران: مرکز مطالعات راهبردی.
۵. بواندیا، فرناندوگونر، ۱۳۸۰، *جرائم شهری، گرایش‌ها، و روش‌های مقابله با آن‌ها*، ترجمه فاطمه گیوچیان، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۶. جنکس، مایکل و جونز، ۱۳۹۱، *ابعاد شهر پایدار*، ترجمه مجتبی رفیعیان و همکاران، تهران: مرکز نشر دانشگاه تربیت مدرس.
۷. چکیده طرح جامع تهران، مصوب شورای عالی شهرسازی، ۱۳۷۱، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
۸. حافظنیا، محمدرضا، ۱۳۹۰، *اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک*، مشهد: پاپلی.
۹. حافظنیا، محمدرضا و کاویانی راد، مراد، ۱۳۹۳، *فلسفه جغرافیای سیاسی*، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۰. حسینی، نرجس سادات، ۱۳۹۷، *تبیین شهر در جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک*، رساله دکتر، دانشگاه تهران.
۱۱. حسینی، نرجس سادات، ۱۳۹۸، *مطالعه آمایش سرزمین در شهر با دید ژئوپلیتیک*، چهاردهمین کنگره انجمن جغرافیایی ایران، ۱۴ اردیبهشت، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، چاپ در مجموعه مقالات.
۱۲. خوبروی پاک، محمدرضا، ۱۳۷۷، *نقدی بر فدرالیسم*، تهران: شیرازه.
۱۳. دفتر مطالعات آب و محیط زیست دانشگاه صنعتی شریف، ۱۳۹۰، *اندازه‌گیری‌های کیفی از رواناب‌های سطحی شهر تهران*.

۱۴. روشندل، جلیل، ۱۳۷۴، *امنیت ملی و نظام بین‌الملل*، تهران: سمت.
۱۵. رجب صلاحی، حسین، ۱۳۷۹، روش و معیارهای درجه‌بندی شهرداری‌ها، ماهنامه شهرداری‌ها، ش ۱۹.
۱۶. روشه، سبستین، ۱۳۸۰، *جامعه غیرمدنی*، ترجمه محمود عباسی، تهران: حقوقی.
۱۷. رهنمایی، محمدتقی و شاه‌حسینی، پروانه، ۱۳۸۹، *فرایند برنامه‌ریزی شهری ایران*، تهران: سمت.
۱۸. ساروخانی، باقر، ۱۳۷۰، *دایرةالمعارف علوم اجتماعی*، تهران: کیهان.
۱۹. سعیدی رضوانی، نوید؛ عبداللهی، مجید و ایازی، سیدمحمد هادی، ۱۳۹۲، *مدیریت شهری*، ج ۳، تهران: تیسرا.
۲۰. سلطان‌زاده، حسین، ۱۳۶۷، *مقدمه‌ای بر تاریخ شهر و شهرنشینی در ایران*، تهران: امیرکبیر.
۲۱. شرکت مهندسی مشاور مهتاب قدس و پویری، ۱۳۸۸، *بازنگری طرح جامع آب‌های سطحی تهران*، گزارش شناخت.
۲۲. شرکت مهندسی مشاور مهتاب قدس و پویری، ۱۳۹۰، *طرح جامع مدیریت آب‌های سطحی تهران*، ج ۱۱، خلاصه گزارش مطالعات.
۲۳. عباسی، مازیار، ۱۳۸۱، *امنیت و نقش مردم در امنیت اجتماعی*، مجموعه مقالات *همایش علمی امنیت اجتماعی و راهکارهای توسعه*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل.
۲۴. عربی، فرانک، ۱۳۸۳، *بررسی امنیت اجتماعی از دیدگاه شهروندان*، تهران: معاونت اجتماعی نیروی انتظامی، همایش امنیت اجتماعی.
۲۵. غلامرضایی، سعید، ۱۳۷۶، موانع موجود در جریان مشارکت اجتماعی دختران جوان روستایی و برخی راه‌حل‌های آن، مجموعه مقالات *سمینار تواناسازی دختران روستایی در مشارکت‌های اجتماعی*، یونیسف با همکاری وزارت جهاد سازندگی.
۲۶. کارگر، محسن، ۱۳۸۴، *امنیت شهری*، تهران: سمت.
۲۷. کاویانی راد، مراد و عزیزی، علی، ۱۳۹۰، نقش هویت مکانی در بروز کنش سیاسی، مطالعه موردی: میدان و خیابان انقلاب شهر تهران، *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، دوره ۵، ش ۲۰.
۲۸. کلاهچیان، محمود، ۱۳۸۲، *پوزسیون توده‌وار: تحلیلی بر بحران خرداد ۸۲*، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲۹. قالیباف، محمدباقر، ۱۳۸۶، *حکومت محلی یا استراتژی توزیع فضایی قدرت سیاسی در ایران*، تهران: امیرکبیر.
۳۰. مویر، ریچارد، ۱۳۷۹، *درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی*، ترجمه دره میرحیدر، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
۳۱. مزینی، منوچهر، ۱۳۷۴، *مدیریت شهری و روستایی در ایران*، وزارت مسکن و شهرسازی، سازمان ملی زمین و مسکن.
۳۲. مزینی، منوچهر، ۱۳۷۸، *برنامه‌ریزی تکثرگرا، برنامه‌ریزی و کالتی*، ماهنامه شهرداری‌ها، ش ۲.
۳۳. مزینی، منوچهر، ۱۳۷۸، *بررسی ساختار مدیریت شهری در ایران*، مرکز مطالعات برنامه‌ریزی شهری، وزارت کشور.
۳۴. مقیمی، سیدمحمد، ۱۳۹۴، *اداره امور حکومت‌های محلی*، تهران: سمت.
۳۵. نجات‌حسینی، محمود، ۱۳۸۱، *برنامه‌ریزی و مدیریت شهری*، مسائل نظری و چالش‌های تجربی، انتشارات سازمان شهرداری کشور.
۳۶. نوریان، فرشاد و شریف، محمد، ۱۳۷۵، *نگرشی بر روند تهیه طرح‌های تفصیلی*، تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
۳۷. ویسی، هادی، ۱۳۹۲، *درآمدی بر دولت محلی*، تهران: سمت.
۳۸. واتقی، قاسم، ۱۳۸۰، *تدابیر و سیره علی (ع) در تأمین امنیت اجتماعی*، تهران: مرکز تحقیقات و پژوهش‌های ناجا.
39. Adibi, Hussein, 1977, *Introduction to Urban Sociology*, Tehran: Shabgir.
40. Izadi, Hossein, 2005, *Social security and control*. Tehran: Social Security Conference of NAJA Social Deputy.
41. Brzezinski, Zbigniew, 1990, *In Search of National Security*, translated by Ebrahim Khalili, Tehran: Safir Publishing.
42. Buzan, Bari, 1999, *People, Governments and Fear*, Tehran: Center for Strategic Studies.
43. Bundia, Fernando Goner, 2001, *Urban crimes, tendencies and methods to deal with them*, translated by Fatemeh Giouchian, Tehran: Cultural Research Office.
44. Jenks, Michael and Jones, 2012, *Dimensions of a sustainable city*, translated by Mojtaba Rafieian et al., Tehran: Tarbiat Modares University Publishing Center.
45. *Abstract of Tehran Master Plan*, approved by the Supreme Urban Planning Council, 1992, Publications of Urban Processing and Planning Company.
46. HafizNia, Mohammad Reza, 2011, *Principles and Concepts of Geopolitics*, Mashhad: Papli Publications.
47. Hafeznia, Mohammad Reza and Morad Kaviani Rad, 2014, *Philosophy of Political Geography*. Research Institute for Strategic Studies.

48. Hosseini, Narjes Sadat, 2018, *Explaining the city in political geography and geopolitics*, PhD thesis, University of Tehran.
49. Hosseini, Narjes Sadat, 2019, Study of land management in the city from a geopolitical perspective, *14th Congress of the Geographical Association of Iran*, May 4, Tehran: Shahid Beheshti University, published in a collection of articles.
50. Khoshroui Pak, Mohammad Reza, 1998, *A Critique of Federalism*, Tehran: Shirazeh.
51. Office of Water and Environmental Studies, Sharif University of Technology, 2011, *Qualitative measurements of surface runoff in Tehran*.
52. Roshandel, Jalil, 1995, *National Self and the International System*, Tehran Samat Publications.
53. Rajab Salahi, Hussein, 2000, Methods and criteria for grading municipalities, *Municipalities Monthly*, No. 19.
54. Roche, Sebastian, 2001, *Civil Society*, translated by Mahmoud Abbasi, Tehran: Legal.
55. Rahnamai, Mohammad Taghi and Shah Hosseini, Parvaneh, 2010, *Iran Urban Planning Process*. Tehran side.
56. Sarukhani, Baqir, 1991, *Encyclopedia of Social Sciences*, Tehran: Kayhan.
57. Saeedi Rezvani, Navid; Abdollahi, Majid and Ayazi, Seyed Mohammad Hadi, 2013, *Urban Management*, Tehran: Tisa, Vol. III.
58. Sultanzadeh, Hussein, 1998, *An Introduction to the History of the City and Urbanization in Iran*, Tehran: Amir Kabir.
59. Mahab Ghods and Pooyeri Consulting Engineering Company, 2009, *Review of Tehran Surface Water Master Plan*, Recognition Report.
60. Mahab Ghods and Poyeri Consulting Engineering Company, 2011, *Tehran Surface Water Management Master Plan*, Vol. 11: Summary of Studies Report.
61. Abbasi, Maziar, (2002). Security and the role of people in social security, *Proceedings of the Scientific Conference on Social Security and Development Strategies of the Islamic Azad University*, Babol Branch.
62. Arabic, Frank, 2004, *A Study of Social Security from the Perspective of Citizens*, Tehran: Social Assistance of the Police Force, Social Security Conference.
63. Gholamrezaei, Saeed, 2007, Obstacles in the process of social participation of young rural girls and some of its solutions, *Proceedings of the seminar on empowerment of rural girls in social participation*, UNICEF in cooperation with the Ministry of Jihad Sazandegi.
64. Kargar, Mohsen, 2005, *Urban security*, Tehran: Samat.
65. Kaviani Rad, Murad and Azizi, Ali, 2011, The Role of Spatial Identity in the Occurrence of Political Action, Case Study: Enghelab Square and Street, Tehran, *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, Vol. 5, No. 20.
66. Kolachchian, Mahmoud, 2003, *Massive Position: An Analysis of the Crisis of June 1982*, Institute for Strategic Studies.
67. Qalibaf, Mohammad Baqir, 2007, *Local government or spatial distribution strategy of political power in Iran*. Tehran: Amir Kabir.
68. Mouer, Richard, 2000, *A new introduction to political geography*. Translated by Mir Haidar Valley, Tehran: Geographical Organization of the Armed Forces Publications.
69. Mazini, Manouchehr, 1995, *Urban and rural management in Iran*. Ministry of Housing and Urban Development, National Land and Housing Organization.
70. Mazini, Manouchehr, 1999, *Pluralistic planning, advocacy planning*. Municipalities Monthly, No. 2.
71. Mazini, Manouchehr, 1999, *Investigating the structure of urban management in Iran*, Center for Urban Planning Studies, Ministry of Interior.
72. Moghimi, Seyed Mohammad (2015). Office of Local Government Affairs. Tehran: Samat.
73. Nejat Hosseini, Mahmoud, 2002, *Urban planning and management, theoretical issues and empirical challenges*, Publications of the Municipal Organization of the country.
74. Nourian, Farshad and Sharif, Mohammad, 1996, *A look at the process of preparing detailed plans*. Tehran: Urban Processing and Planning Company.
75. Weiss, Hadi, 2013, *Revenue on the local government*. Tehran: Samat.

76. Waseqi, Qasim, 2001, *Measures and conduct of Ali (AS) in providing social security*. Tehran: NAJA Research Center.
77. Akbar Alikhan Mohammad and Muttalib, Mohammad ali, 1982, *Theory of Local Government*, Sterling Publishers private Limited.
78. Burton, G.A. Jr. and Pitt, R.E., 2001, *Stormwater Effects Handbook, A Toolbox for Watershed Managers, Scientists, and Engineers*. Lewis Publishers, Boca Raton, FL.
79. Fenwick, John, 1995, *Managing local Government*, chapman & Hall.
80. Jones, Pitter, 2001, *Local Governance in Western Europe*, London: SAGE publications.
81. Smith, G, 1989, *Priviledge and Place in Soviet Society*, in D. Gregory and R.Walford, (eds.) *Horizons in Human Geography*, Basingstoke: Mcmillan.